

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

МАРЧЕНКО НАТАЛІЯ ВІКТОРІВНА

УДК 37(091)(477)-051

**НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ТА ГРОМАДСЬКА
ДІЯЛЬНІСТЬ А.Г. ПОГРІБНОГО (1960-2007 рр.)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Інституті вищої освіти Національної академії педагогічних наук України.

Науковий керівник -

доктор педагогічних наук, професор,
заслужений працівник народної освіти України
МАЙБОРОДА Василь Каленикович,
Інституту вищої освіти Національної академії
педагогічних наук України, головний
науковий співробітник відділу інтеграції
вищої освіти і науки.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор
ЛАВРІНЕНКО Олександр Андрійович,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих
Національної академії педагогічних
наук України, головний науковий співробітник
відділу педагогічної майстерності;

кандидат педагогічних наук, професор
МАЗОХА Дмитро Степанович,
Державний вищий навчальний заклад
«Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені
Григорія Сковороди», завідувач кафедри
соціальної педагогіки та освіти дорослих.

Захист відбудеться 13 квітня 2016 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 10 березня 2016 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Сиротюк В. Д.

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах розвитку освіти України у зв'язку зі стрімкими змінами суспільних орієнтирів, значним національним піднесенням та зверненням до багатства вітчизняної культури особливої уваги потребує патріотичне виховання молодого покоління як невід'ємного чинника формування українського гуманістичного світогляду молоді, громадянської відданості державі та прагнення взяти участь у розвитку її економіки, підвищенні престижу рідної землі.

Важливу роль у цьому відіграло затвердження у процесі українського державотворення низки програм та концепцій впровадження національного виховання, а саме: Державної національної програми «Освіта» («Україна ХХІ століття») (1992 р.), «Концепції національного виховання» (1994 р.), «Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді» (2015 р.) тощо.

Для ефективного впровадження національного виховання в усіх навчальних закладах України важливим є вивчення і переосмислення у контексті сучасної історичної епохи досвіду українських педагогів вітчизняними вченими А.М. Алексюком, В.А. Василенком, Л.П. Вовк, О.І. Вишневським, Н.М. Дем'яненко, В.Г. Кузем, О.А. Лавріненом, Д.С. Мазохою, В.К. Майбородою, О.В. Сухомлинською та ін.

Вивчена педагогічна спадщина Г.Г. Ващенко, Б.Д. Грінченка, О.В. Духновича, М.П. Драгоманова, І.І. Огієнка, В.О. Сухомлинського, С.Ф. Русової та ін. послугувала вагомим чинником надання українській освіті таких напрямів її розвитку: гуманізації, звернення до її національної своєрідності, особистісно-орієнтованого підходу тощо.

Значною мірою у становленні вчителя (викладача) відіграє вивчення передового досвіду педагогів-науковців. Як стверджує О.В. Сухомлинська, «педагогічна думка завжди персоніфікована – на ній лежить відбиток особистості її носія з його смаками, поглядами, віруваннями та уподобаннями».

У цьому аспекті актуальним є вивчення неординарних постатей нової доби розвитку українського суспільства, які стояли біля витоків розробки системи освіти молоді незалежної України та практичного впровадження названих вище напрямів її розвитку. Серед них помітне місце посідає учений-гуманіст Анатолій Григорович Погрібний (1942-2007 рр.), український педагог ХХ-ХХІ ст., який є взірцем «високого освітнього пілотажу», провідником ідей любові до рідної землі, інноваційності, гуманізму, принциповості. Багатогранність його таланту непересічно проявлялась у різних сферах діяльності. Визначними вони були і в педагогіці.

Анатолій Григорович Погрібний – видатний науковець, педагог, літературо- й українознавець, журналіст, соціолог, державний, громадський та політичний діяч, академік Академії вищої школи України, Української Академії оригінальних ідей, голова Педагогічного товариства імені Григорія Ващенко, член Міжнародної Ради з питань українознавства, декан факультету Українського Вільного Університету (Мюнхен), лауреат багатьох національних премій.

Анатолій Григорович Погрібний є автором 1000 статей та 30 монографій. Найвідоміші з них: «Осягнення сутності» (1984), «Криниці, яким не зміліти» (1994), «Якби ми вчилися так, як треба» (1999), «Класики не зовсім за підручником» (2000), «Розмови про наболіле» (2000), «По зачарованому колу століть» (2001), «Світовий мовний досвід та українські реалії» (2002) тощо.

Вивчення й аналіз джерельної бази дослідження дає підстави стверджувати, що науково-педагогічна та громадська діяльність А.Г. Погрібного не була предметом спеціального дослідження. У працях О.І. Вишневського, Г.М. Гримич, Г.В. Немченко, Г.Л. Токмань, О.А. Хоменка, С.В. Шебеліста, І.П. Ющука висвітлено окремі життєві факти та напрями його діяльності.

Вищесказане дозволяє зробити висновок про наявність суперечності між соціально-педагогічним запитом на використання спадщини вітчизняними викладачами-науковцями вищої школи у навчанні та вихованні майбутніх педагогів і відсутністю системного дослідження, персоніфікуючого науково-педагогічні здобутки А.Г. Погрібного.

Фрагментарне висвітлення внеску діячів незалежної України в педагогічну теорію та практику освіти, відсутність ґрунтовних досліджень про визначного майстра-педагога зумовили вибір теми дисертаційного дослідження **«Науково-педагогічна та громадська діяльність А.Г. Погрібного (1960-2007 рр.)»**.

Хронологічні межі дослідження – 1960-2007 рр. визначені роками діяльності А.Г. Погрібного (1960 р. – початок здобуття педагогічної професії та прояву громадської активності, 2007 р. – рік смерті вченого).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації пов'язана з планом науково-дослідної роботи відділу теорії та методології гуманітарної освіти Інституту вищої освіти НАПН України за темою «Оптимізація дисциплін соціально-гуманітарного циклу у вищій освіті України у контексті євроінтеграції» (ДР № 0112U000934) (2012-2014 рр.) та відділу інтеграції вищої освіти і науки Інституту вищої освіти НАПН України за темою «Концепція та методологія реалізації науково-дослідної діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу університетів» (ДР № 0114U002516) (2014-2016 рр.).

Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Інституту вищої освіти Національної академії педагогічних наук України (протокол № 1/8-4 від 21 січня 2013 року) та узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 5 від 28 травня 2013 року).

Метою дослідження є виявлення та обґрунтування періодів, принципів, тенденцій та закономірностей науково-педагогічної діяльності А.Г. Погрібного, визначення місця та можливостей творчого використання значущо-конструктивного досвіду вченого у реформуванні української освіти.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження:**

1. Здійснити системний аналіз психолого-педагогічної літератури за темою дисертації та окреслити напрями, що потребують вивчення.
2. Конкретизувати зміст поняття «науково-педагогічна діяльність».

3. Виявити принципи, тенденції та закономірності науково-педагогічної та громадської діяльності А.Г. Погрібного у контексті її періодизації.

4. Комплексно дослідити науково-педагогічну діяльність професора та описати психолого-педагогічний портрет педагога.

5. Актуалізувати перспективи використання педагогічних ідей ученого для розвитку сучасної освіти України.

Об'єкт дослідження - науково-педагогічна спадщина вчених-педагогів України ХХ-ХХІ ст.

Предмет дослідження - науково-педагогічна та громадська діяльність А.Г. Погрібного.

Методи дослідження. Для досягнення мети та виконання поставлених завдань у дисертації використано комплекс таких методів: *аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація, моделювання* з метою вивчення творчого доробку А.Г. Погрібного з позиції того часу й сучасної теорії та практики; *біографічний, ретроспективний, логіко-системний, хронологічно-структурний, зіставно-порівняльний аналіз праць ученого-педагога*, які дали змогу розглядати ідеї та діяльність А.Г. Погрібного в часово-просторовій динаміці; *відбір, класифікація історичних фактів, інтерв'ю* сприяли виявленню кількісних та якісних характеристик творчості педагога; *пошуково-бібліографічний* для аналізу, систематизації і класифікації бібліотечних каталогів і друківаних джерел з теми дослідження; *термінологічного аналізу* для розкриття термінів і позначуваних ними понять та уточнення їх змісту; *періодизації*, що необхідно при дослідженні якісних змін на певних історичних етапах; *контент-аналіз* з метою вивчення нормативно-правової бази й документальної інформації; *узагальнення отриманих результатів* під час формулювання висновків, рекомендацій та визначення шляхів використання доробку вченого в сучасних умовах.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що в ньому *вперше*:

- на основі архівних джерел (35 одиниць), монографій, періодичних видань, матеріалів інтерв'ю (10) шляхом виокремлення знакових подій, які стали поштовхом до творчих та суспільно-корисних здобутків професора, розроблено наукову періодизацію науково-педагогічної та громадської діяльності А.Г. Погрібного, яка складається з чотирьох періодів (пошуково-пропедевтичного (1960-1970 рр.), науково-педагогічного становлення (1970-1992 рр.), управлінсько-педагогічного (1992-1994 рр.), педагогічно-просвітницького (1994-2007 рр.)), визначено її принципи (україноцентричність (національна самоідентифікація, незламна національна самосвідомість, беззастережний патріотизм), стійкість поглядів, висока вимогливість до себе, інноваційна спрямованість тощо), тенденції (національна спрямованість поглядів і творчості, постійний саморозвиток та самовдосконалення, акцент на розвиток творчих здібностей студентів, гуманізація та гуманітаризація освіти тощо) та закономірності (підпорядкування державної, громадської та педагогічної діяльності втіленню ідей українського патріотизму, неперервне фахове самовдосконалення, максимальна зорієнтованість на впровадження власного

науково-педагогічного світогляду (підтримка творчої молоді, розробка інноваційного навчально-методичного забезпечення), реалізація особистісно-орієнтованого підходу тощо);

- охарактеризовано головні чинники формування науково-педагогічного світогляду А.Г. Погрібного (родинне виховання; приклад батьків; позитивний вплив творів українських письменників та поетів; авторитет учителів та викладачів; система освіти, в умовах якої відбувалося становлення особистості педагога);

- комплексно досліджено науково-педагогічну діяльність професора, описано його психолого-педагогічний портрет, у якому відображено напрям та сферу педагогічної діяльності, особливості педагогічної майстерності (суб'єкт-суб'єктна взаємодія в системі «викладач-студент», досконале знання предмета, методики його викладання та специфіки студентської аудиторії, довершене володіння педагогічною технікою та ораторським мистецтвом, енциклопедичність знань), світогляд, особисті якості, описана взаємодія з колегами та вихованцями;

- актуалізовано науково-педагогічний та освітньо-просвітницький досвід А.Г. Погрібного для сучасних умов розвитку системи освіти України.

- *удосконалено та доповнено* джерелознавче поле дослідження через його розширення: введено в науковий обіг документи з особистого архіву сім'ї Погрібних (12 одиниць), матеріали інтерв'ю колег, вихованців, друзів (10), що сприятиме використанню досвіду науково-педагогічної та громадської діяльності А.Г. Погрібного.

- *дістали подальшого розвитку*: зміст та основні напрями (освітньо-просвітницька публіцистика професора; втілення ідей українознавства у навчально-виховний процес; міжнародна освітня діяльність; управлінська діяльність та її результати) науково-педагогічної та громадської діяльності вченого; зміст поняття «науково-педагогічна діяльність» (здійснено доповнення шляхом аналізу психологічного, соціального та функціонального контекстів).

Практичне значення одержаних результатів. Узагальнення науково-педагогічного досвіду та освітніх поглядів А.Г. Погрібного сприятиме використанню його провідних ідей для покращення освітнього процесу у вищій школі та підвищення якості української освіти; полягатиме в можливості використання сформульованих положень для збагачення історико-педагогічних знань, наповнення змісту лекційного курсу «Історія педагогіки» та «Педагогічна майстерність» провідними ідеями доробку професора. Матеріали дослідження можуть бути використані для розширення змісту праць з історії педагогіки та дидактики, під час написання підручників та навчальних посібників; для підготовки спецкурсів і спецсемініарів з педагогіки та історії педагогіки для вищих навчальних закладів педагогічної освіти; у роботі наукових гуртків і факультативів вищих навчальних закладів; під час подальших історико-педагогічних досліджень.

Положення дисертаційного дослідження **впроваджено** в навчально-виховний процес Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (довідка № 07-10/1077 від 21 травня 2015 року), Рівненського державного гуманітарного університету (довідка № 85 від 22 травня 2015 року), Кам'янець-Подільського

національного університету імені Івана Огієнка (довідка № 52 від 24 червня 2015 року).

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження репрезентовано на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних*: «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології» (Черкаси, 2012; Ялта, 2013; Кіровоград, 2014), «Категория «социального» в современной педагогике и психологии» (Тольятти, 2014), «Викладач і студент: умови особистісно-професійного зростання» (Черкаси, 2014), Інтернет-конференції «Неперервна педагогічна освіта в Україні: стан, проблеми, перспективи» (Умань, 2015); *всеукраїнських*: «Неперервна педагогічна освіта в Україні: стан, проблеми, перспективи» (Умань, 2014); *загальноінститутських*: звітна наукова конференція Інституту вищої освіти НАПН України (2013-2014).

Публікації. Основний зміст і результати дисертаційного дослідження висвітлено у 15 одноосібних працях, серед яких: 9 статей опубліковано у наукових фахових виданнях України, 2 – у міжнародних фахових виданнях, 4 – у збірниках тез і матеріалів науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (342 найменування, з них 35 архівних позицій). Робота містить 33 додатки, 4 таблиці, 2 рисунки. Загальний обсяг роботи становить 317 сторінок, з них основного тексту – 200 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження обраної теми, його хронологічні межі; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення, висновки про апробацію та впровадження результатів дослідження; наведено дані про публікації та структуру дисертації.

У першому розділі **«Науково-педагогічна та громадська діяльність А.Г. Погрібного як науково-педагогічна проблема»** нами проаналізовано стан дослідження науково-педагогічної та громадської діяльності А.Г. Погрібного в науковій літературі; конкретизовано сутність поняття «науково-педагогічна діяльність».

Опрацьовану наукову літературу за темою дослідження систематизовано за групами: праці педагога-науковця; навчально-методичний доробок професора; довідково-енциклопедичні видання; нормативні документи; спогади колег, вихованців, однодумців; дисертаційні дослідження; статті; інтерв'ю; архівні матеріали.

Наголошено, що для розкриття внеску А.Г. Погрібного в розвиток української освіти, зокрема вищої, проаналізовано наукові праці журналу «Вища освіта України» (2001-2015), «Рідна школа» (Нью-Йорк, 1991-2013) та газети «Освіта» (1992-2015), вивчено архівні матеріали, що розкривають особливості професійної діяльності А.Г. Погрібного (Р-1246 ДАК, Ф-166 ЦДАВОУ, архів МОНУ та

КНУ імені Тараса Шевченка), та його особисті нотатки (приватний архів сім'ї Погрібних), які містять досі не опубліковану інформацію.

З'ясовано, що статті науковця та інтерв'ю з ним часто зустрічалися на шпальтах популярних видань. Вони мали просвітницький та конструктивний характер і спрямовувалися на покращення і модернізацію навчального процесу, виховання вчителя-патріота та конкурентоспроможного молодого покоління, модернізацію і демократизацію української освіти (підвищення якості освіти, розробку нормативно-правових актів тощо), запровадження національного виховання («Алгоритм Дії», «Державо- і націєтворче покликання освіти в Україні», «...То й мудрість би була своя», «Ще раз про національне виховання» тощо).

Аналіз наукової літератури, дисертаційних досліджень за темою роботи дав можливість визначити, що: *біографію педагога вивчали* В.Г. Дончик, Г.В. Немченко, О.А. Хоменко, С.В. Шебеліст; *окремі аспекти науково-педагогічної діяльності А.Г. Погрібного висвітлювали* Г.М. Гримич, Г.І. Дацюк, С.Б. Козак, В.Ф. Святовець, Н.М. Сидоренко, Т.В. Старченко, Д.В. Степовик, М.С. Тимошик, Е.Г. Шестакова, П.С. Щириця; *громадську позицію педагога аналізували* О.І. Вишневський, О.Є. Гентош, В.Д. Гончар, В.О. Жадько, В.О. Карпенко, П.П. Кононенко, П.М. Мовчан, Р.Ш. Чілачава, І.П. Ющук, В.О. Яворівський та ін.; *літературознавчий та публіцистичний доробок професора досліджували* Л.В. Боярська, Л.Є. Василик, А.М. Волобуєва, Ю.В. Гайдіна, О.Д. Дмитренко, В.О. Метеуш, О.І. Микитенко, Н.С. Желіховська, Т.В. Старченко та ін.

Аспект науково-педагогічної діяльності вивчався науковцями у кількох напрямках: *діяльність А.Г. Погрібного як викладача та завідуючого кафедрою* (Г.М. Гримич, Г.І. Дацюк, С.Б. Козак, О.С. Коноваленко, Н.М. Сидоренко, Т.В. Старченко, Д.В. Степовик, М.С. Тимошик, Е.Г. Шестакова, П.С. Щириця); *результати діяльності професора на посаді першого заступника міністра освіти України (1992-1994 рр.)* (В.С. Брюховецький, С.В. Дзюба, М.Г. Жулинський, О.С. Коноваленко, М.С. Тимошик, О.А. Хоменко, С.В. Шебеліст, В.О. Яворівський); *популяризатора спадщини Г.Г. Ващенко* (О.І. Вишневський, О.Є. Гентош, О.В. Коваль, Г.Л. Токмань).

Аналіз засвідчив відсутність системного наукового-теоретичного дослідження науково-педагогічної та громадської діяльності А.Г. Погрібного.

Нами також конкретизовано зміст поняття «науково-педагогічна діяльність» шляхом безпосереднього аналізу його компонентів: наукового та педагогічного, психологічного, соціального та функціонального. Підкреслено, що поєднання пошуково-дослідницької з освітньою діяльністю сприяє здобуттю викладачем нових знань про навколишню дійсність, їх застосування з метою формування інтелектуальної людини (студента), яка вміло володіє отриманим у процесі навчання і виховання фактографічним матеріалом, прагне до подальшого саморозвитку і взаємодії із суспільством.

До науково-педагогічної діяльності викладача ВНЗ належать такі елементи: організація освітнього процесу у вищій школі, організаційно-методична робота,

науково-дослідна робота, виховна робота зі студентами, підготовка наукових кадрів, оприлюднення наукових доробків, упровадження результатів дослідження.

У висновках до розділу зазначено, що обрана тема дисертаційного дослідження є оригінальною та актуальною для сучасної освіти, а також визначено напрями, що потребують детального наукового вивчення.

У другому розділі **«Принципи, тенденції та закономірності розвитку науково-педагогічної та громадської діяльності А.Г. Погрібного»** нами висвітлено загальну методику дослідження, обґрунтовано вибір її напрямів, гіпотези та етапів; виявлено основні періоди науково-педагогічної та громадської діяльності А.Г. Погрібного; обґрунтовано принципи, тенденції та закономірності, характерні для кожного з періодів.

На основі методичних рекомендацій Г.І. Артемчука, І.С. Волощука, С.У. Гончаренка, М.П. Кочергана, В.М. Курила, Н.М. Кушнарєнко, В.К. Майбороди, О.М. Новікова, В.М. Шейка розроблено загальну методику дослідження, що дала змогу розкрити сутність основних теоретичних питань.

На *аналітико-ознайомлювальному етапі* дослідження за допомогою методів аналізу, синтезу, класифікації, порівняння та моделювання сформульовано його мету та завдання, визначено предмет та об'єкт дослідження; здійснено бібліографічний пошук наукової та первинної літератури, що відображає тематику дисертації.

На *діагностично-пошуковому етапі* обґрунтовано припущення та здійснено вибір найважливіших напрямів дослідження. Гіпотеза дисертаційного дослідження ґрунтується на тому, що використання та впровадження науково-педагогічного досвіду, теоретичних розробок та положень А.Г. Погрібного сприятиме збагаченню та поліпшенню підготовки фахівців у вищих навчальних закладах, модернізації та підвищенню якості української освіти.

На *третьому концептуально-моделювальному етапі* за допомогою біографічного методу, інтерв'ю, періодизації, аналізу та синтезу визначено особливості науково-педагогічної та громадської діяльності А.Г. Погрібного, розроблено її періодизацію та актуалізовано перспективи використання педагогічних ідей ученого для розвитку сучасної освіти в Україні.

Систематизація, аналіз та узагальнення отриманих результатів дослідження проводилися на *контрольно-впроваджувальному етапі*. Також на цьому рівні сформульовано висновки та пропозиції щодо використання педагогічного досвіду А.Г. Погрібного.

Значну увагу нами приділено аналізу архівних матеріалів та біографічної літератури. Наголошується, що на формування науково-педагогічного та громадського світогляду А.Г. Погрібного, його нестримного бажання до професійного саморозвитку та самовдосконалення, становлення як науковця, педагога, громадського та політичного діяча впливали такі чинники: родинне виховання та приклад батьків; повоєнне середовище, в якому він зростав; система освіти, в умовах якої відбувалося становлення особистості академіка; авторитет учителів та викладачів (А.О. Іщука, М.П. Комишанченка); особисте знайомство

з українськими письменниками (Б.Д. Антоненком-Давидовичем, П.Г. Тичиною, О.Т. Гончаром та ін.); дослідження творчих досягнень Б.Д. Грінченка та Г.Г. Ващенко; вивчення освітнього досвіду інших країн; самовдосконалення та самоосвіта протягом усього життя.

На основі використання хронологічного підходу до вивчення життя та творчості А.Г. Погрібного нами виокремлено чотири періоди його науково-педагогічної та громадської діяльності:

1-й період – пошуково-пропедевтичний (1960-1970 рр.). На цей час припадає здобуття педагогічної освіти та застосування отриманих умінь та навичок на практиці (робота учителем української мови та літератури, історії та суспільствознавства). У цей період виявляється й утверджується педагогічний талент, розвиваються професійні та організаторські здібності, спостерігається національна спрямованість поглядів і творчості. Під час навчання в аспірантурі А.Г. Погрібним здійснюються наукові пошуки, які свідчать про багатогранність дослідницьких інтересів, та освоюється журналістська професія.

2-й період – науково-педагогічного становлення (1970-1992 рр.). Робота у напрямі оптимізації освітнього процесу вищої школи (аналіз успішності студентів, підтримка творчої молоді, організація роботи проблемних груп та виховних заходів, розробка інноваційного навчально-методичного забезпечення тощо) і самовдосконалення педагогічної майстерності. Активне поширення знань про багатство української культури у Загребському університеті (1972/1973 н.р.). На цей часовий відрізок припадає зростання наукового потенціалу професора (написання докторської дисертації, розширення тематики досліджень) та кар'єрне зростання (посада завідуючого кафедри української літератури та журналістики). У цей період розпочалася активна громадська та політична діяльність освітньо-просвітницького характеру. Професор обґрунтовує та ознайомлює суспільство з національною концепцією реформування освіти (демократизація, гуманізація та гуманітаризація освіти, запровадження україномовного навчання в усіх навчальних закладах, відкриття національних шкіл тощо).

3-й період – управлінсько-педагогічний (1992-1994 рр.). Активне втілення на практиці розроблених засад реформування освіти незалежної України на посаді першого заступника міністра освіти. Розробка нормативного забезпечення української освіти (накази, концепції, Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»)). Основні напрями діяльності: демократизація, утвердження національного виховання, перехід на україномовне навчання, запровадження обов'язкового вступного іспиту до ВНЗ з української мови, відкриття українознавчих кафедр, упорядкування мережі шкіл у пропорціях відповідно до національного складу населення, гуманізація та гуманітаризація освіти шляхом збільшення кількості годин на викладання суспільно-гуманітарних дисциплін, особливо на природничих спеціальностях, видання українських підручників, підтримка поліваріантності в освіті, розширення меж міжнародного співробітництва. Зазначені ідеї А.Г. Погрібного мали далекоглядну реформаторську

спрямованість, оскільки розроблені ним вектори вдосконалення освіти України й на сьогодні є основоположними для її розвитку.

У цей період професор налагоджує співробітництво з українською діаспорою. На її кошти видаються підручники для школи (буквар «Материнка», читанка «Ластівка», «Біла хата» і «Писанка», «Історія України» Д.І. Дорошенка для учнів 7-8 класів тощо), хрестоматія «Українське слово» – перша книга в незалежній Україні, яка містить заборонені за часів УРСР художні твори та їх літературно-критичний аналіз, фінансується закупівля комп'ютерів, заснування педагогічних журналів тощо. Управлінську діяльність перший заступник міністра освіти поєднує з науково-педагогічною в Інституті журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка та Українському вільному університеті (м. Мюнхен). Активна управлінсько-педагогічна діяльність А.Г. Погрібного сприяла утвердженню основ національної освіти.

4-й період – педагогічно-просвітницький (1994-2007 рр.). Період науково-педагогічної діяльності як в Україні, так і за кордоном (професор, перший директор факультету україністики УВУ), постійного самовдосконалення, оновлення змісту навчально-методичного забезпечення, розробки нових спецкурсів та розширення кола наукових зацікавлень, чому сприяла робота на посаді провідного наукового співробітника та завідувача відділу української літератури (1994-2000 рр.) в Інституті українознавства при Київському університеті імені Тараса Шевченка. Заснування А.Г. Погрібним Всеукраїнського педагогічного товариства імені Григорія Ващенка, метою якого стало відстоювання засад національно зорієнтованої системи освіти, захист інтересів освітян, поширення педагогічних ідей Г.Г. Ващенка, протистояння негативним тенденціям в освіті (скороченню кількості годин на гуманітарні дисципліни, закриттю сільських шкіл, недотриманню принципу формування мережі шкіл відповідно до національного складу населення тощо). Редагування та видання на кошти пожертв української діаспори творів видатного педагога. Керівництво розробкою новаторських педагогічних концепцій, спрямованих на демократизацію національної освіти та здійснення вкрай важливих реформ. Проводить активну освітньо-просвітницьку діяльність під час головування у Київській міській спілці письменників (відновлює та зміцнює організацію, залучає молодь до Спілки, організовує зустрічі з письменниками, акції поширення їхньої творчості тощо). Вершиною діяльності А.Г. Погрібного стала авторська радіопередача «Якби ми вчилися так, як треба», успішності якої сприяв набутий науково-педагогічний та громадський досвід. Радіопередача – це своєрідний діалог із усією, без винятку, Україною. Характерні її особливості: висвітлення актуальних проблем, всеохопність, системність їх дослідження; насиченість фактами; використання професором методу порівняння (думок відомих людей, досвіду країн, історичних подій тощо); логічність викладу; наявний потужний освітньо-виховний вплив; участь слухачів (діалог) в обговоренні проблемних питань, урахування їхньої думки; дискусійний характер; яскраво виражена майстерність лектора-оратора. На матеріалі цього радіоциклу А.Г. Погрібний видав серію публіцистичних книг. Зміст програми «Якби ми вчилися так, як треба» був таким прогностичним і

далекоглядним, що й на сьогодні залишається актуальним для українців. Про визнання педагогічного таланту свідчить присвоєне шанувальниками з різних частин України, незафіксоване у жодному з урядових документів, звання «народний професор» (2000 р.).

Визначення хронологічних меж кожного періоду пов'язане з виокремленням знакових подій, які стали поштовхом до педагогічних, творчих та суспільно-корисних здобутків А.Г. Погрібного.

У кожному з чотирьох періодів, з метою розкриття етапів становлення професора як педагога та науковця, висвітлення його поглядів на реформування української освіти (у тому числі і вищої) визначено принципи, тенденції, закономірності науково-педагогічної та громадської діяльності А.Г. Погрібного.

Основними принципами науково-педагогічної діяльності професора є: україноцентричність (національна самоідентифікація, незламна національна самосвідомість, беззастережний патріотизм), стійкість поглядів, висока вимогливість до себе, інноваційна спрямованість, несамовита працездатність, наскрізна креативність, максимальна об'єктивність в оцінці фактів, подій та явищ.

До виокремлених тенденцій та закономірностей належать: підпорядкування державної, громадської та педагогічної діяльності втіленню ідей українського патріотизму, боротьба за збереження історичної пам'яті, неперервне фахове самовдосконалення, максимальна зорієнтованість на впровадження власного науково-педагогічного світогляду (підтримка творчої молоді, розробка інноваційного навчально-методичного забезпечення), реалізація особистісно-орієнтованого підходу, освітньо-просвітницьке спрямування громадської діяльності (притаманне усім чотирьом періодам); здійснення науково-педагогічної діяльності за межами України, теоретичне та практичне втілення розроблених завдань реформування української освіти, розробка та пропагування принципів демократизації, гуманізації та гуманітаризації освіти в Україні (другий – четвертий період); освітньо-просвітницька співпраця з українською діаспорою (третій – четвертий період).

У третьому розділі **«Актуалізація та впровадження науково-педагогічних надбань А.Г. Погрібного у модернізацію вищої освіти України»** нами проаналізовано науково-педагогічну діяльність педагога; описано його психолого-педагогічний портрет; актуалізовано науково-педагогічні погляди професора в модернізації освіти, зокрема вищої.

Особливості науково-педагогічної діяльності А.Г. Погрібного розкрито за допомогою характеристики її напрямів, зазначених у першому розділі дослідження, та виокремленні провідних рис. Цінним на сьогодні є досвід професора щодо стилю проведення лекцій, які мали таку структуру: зацікавлююча вступна частина; проблемний виклад матеріалу; філософсько-літературне підбиття підсумків (інтарсійне закінчення). Характерними її особливостями стали такі риси: новаторське висвітлення теми, раціональний підбір матеріалу, методична досконалість, логічність побудови та викладу думки, вміння заповнити увагу аудиторії, ведення дискусії, постійне звернення викладача до тексту твору тощо.

Значну увагу А.Г. Погрібний звертав саме на особистість студента, розвивав їхні творчі здібності та журналістську майстерність, приділяв значну увагу естетичному вихованню шляхом аналізу творів українських письменників, безпосереднім ознайомленням із красою їхнього стилю та мови, залучав студентів до відвідування музеїв, літературних та ювілейних вечорів, організовував зустрічі з відомими митцями та письменниками-початківцями. У підготовці молодих науковців основну увагу звертав на їх творчі уподобання, не нав'язував власних переконань, намагався допомогти не лише порадами, а й важливими рецензіями. Наукові дослідження оцінював вимогливо та об'єктивно, поважав власну думку дослідників-початківців. Для організаційно-методичної роботи А.Г. Погрібного, як напряму науково-педагогічної діяльності, характерним стало поєднання внутрішньоуніверситетської (кураторство, допомога підшефному курсу кафедри, залучення студентів до участі в наукових конференціях, круглих столах, створення проблемних груп, членство у спеціалізованих радах КНУ імені Тараса Шевченка та Інституту літератури імені Тараса Шевченка НАН України тощо) та зовнішньої (участь у центральному правлінні Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка, головування у Педагогічному товаристві імені Григорія Ващенка та Київській організації спілки письменників, експертній раді ВАК та раді Малої академії наук) діяльностей. Привернула увагу і надзвичайно плідна науково-дослідна робота А.Г. Погрібного, яка відображена у змісті близько тридцяти монографій та тисячі статей педагогічної, літературознавчої та мовознавчої тематики. З отриманими результатами професор постійно ознайомлював наукову громадськість. Як засвідчує аналіз архівних документів, щонайменше 30 разів на навчальний рік педагог брав участь у міжнародних, загальноукраїнських та інститутських конференціях, круглих столах та семінарах. Науково-видавничий компонент науково-педагогічної діяльності А.Г. Погрібного полягав у розробці, виданні та постійному оновленні навчальних програм, методичних рекомендацій, інноваційних спецкурсів, розділів навчальних підручників з історії української літератури. Професор органічно поєднував усі напрями науково-педагогічної діяльності, надавав однакової ваги її компонентам, що свідчить про високу компетентність та професіоналізм професора. Така всеохопність побудови названого виду діяльності має стати еталоном для викладачів ВНЗ.

Опис психолого-педагогічного портрета А.Г. Погрібного мав на меті розкрити складові еталонні риси особистості, за допомогою яких досягнуто професійних вершин, що можуть слугувати ідеальним образом для самовдосконалення нинішніх та майбутніх поколінь педагогів і науковців. Для представлення об'єктивного портрета А.Г. Погрібного використано: автобіографію, спогади колег, однодумців, вихованців, рідних, а також архівні документи. В основу психолого-педагогічного портрета професора покладено такі характеристики: напрям та сфера педагогічної діяльності; педагогічна майстерність; світогляд; особисті якості; взаємодія з колегами та вихованцями.

А.Г. Погрібний – багатогранна особистість. Як викладач української літератури, досконало володів предметом, вміло застосовував, отримані під час роботи у газетах

«Друг читача» та «Літературна Україна» (60-70-ті рр. ХХ ст.), знання журналістської справи з метою підготовки фахівців, цікавився проблемами у галузі українознавства та мовознавства. Найважливішою характеристикою особистості А.Г. Погрібного стало те, що він безмежно захоплювався своєю професією, тому повністю віддавався їй.

У науково-педагогічній діяльності професор керувався гуманістичними принципами. Вони пронизують усе його свідоме життя. Ще у вісімнадцятирічному віці в щоденнику А.Г. Погрібний так визначив своє кредо: «Справжній педагог – це людина, яка любить життя, благословляє оточуючий світ і – найголовніше – шанує людину у безмежному просторі нашого буття, адже покликання педагога – це возвеличити і підняти до небесних висот Лю – ди – ну!».

Він втілював суб'єкт-суб'єктну взаємодію в системі «викладач-студент», що проявлялася у взаємній активності в навчальному процесі, емпатії, толерантності та рефлексивному керуванні діяльністю студентів.

Найважливішим складником педагогічної майстерності А.Г. Погрібного стало досконале знання історії української літератури, методики викладання цього предмета та специфіки студентської аудиторії. Енциклопедичні знання професор використовував з метою всебічного розкриття певної проблеми, щоб показати шляхи її розв'язання та спонукати суб'єктів учіння до власних пошуків. Матеріали лекцій викладав не на основі простого відтворення відомих досліджень, підручників чи посібників, а з елементами дискусійності та власним осмисленням теми.

А.Г. Погрібний постійно займався самоосвітою. Він поповнював свої знання не лише у бібліотеках та архівах України, а й за її межами, стежив за перебігом літературного процесу, появою нових авторів, їхнім неповторним стилем та проблематикою творів. Отримані знання використовував під час оновлення програм з історії української літератури та розробки спецкурсів.

Невід'ємною частиною психолого-педагогічного портрета А.Г. Погрібного є довершене володіння ним педагогічною технікою та ораторським мистецтвом. Літературне мовлення професора характеризується лексичним багатством, образністю, емоційністю, мелодійністю та чіткою літературною вимовою, яка допомагала викладачу найбільш точно передати суть та емоційну наснаженість твору.

Елементом представлення портрета будь-якого педагога є опис його зовнішнього вигляду, загальний аналіз якого розкриває особливості характеру людини та її естетичні вподобання. А.Г. Погрібний мав вишуканий смак. Колеги та друзі професора пригадують цю його любов до вишиванок та розповіді про ті цікаві історії, які з ними пов'язано. Привітна усмішка, як прикметна риса обличчя академіка, виражала любов та повагу до оточуючих і викликала симпатію у студентів, а блакитні очі відбивали порухи душі.

Важливим елементом психолого-педагогічного портрета педагога є розкриття його світогляду та особистісних рис характеру. А.Г. Погрібний мав високоморальні, життєдайні принципи та риси вдачі, керувався гуманістичними переконаннями. Вихованці захоплювалися і поважали його за стійкість життєвих позицій, силу духу,

інтелектуалізм та віру в те, що знайти вихід можна з будь-якої ситуації. Для А.Г. Погрібного характерні емоційні (енергійність, життєрадісність, чуйність, лагідність, проникливість, простота, зібраність, уважність), волеволі (непоступливість, твердість, самостійність, рішучість, впевненість, сміливість, наполегливість, пунктуальність, ініціативність, цілеспрямованість, самовдосконалення, відповідальність), моральні (чесність, доброзичливість, доброта, добропорядність, щирість, надійність, безкорисливість, скромність, відкритість, делікатність, совісність, працьовитість, шанобливість) та інтелектуальні (активність, допитливість, креативність, кмітливість, результативність, інноваційність) риси характеру.

Описаний нами психолого-педагогічний портрет А.Г. Погрібного є прикладом для розвитку та вдосконалення особистих та професійних рис науково-педагогічних працівників.

Здобутий досвід професора та погляди на розвиток української освіти не втратили своєї цінності і на сьогодні. Залишаються актуальними для модернізації української освіти, зокрема вищої, використання принципів гуманізації, гуманітаризації та демократизації освіти, формування творчої особистості студента та поліваріативності навчально-методичного забезпечення, що поступово втілюється шляхом надання МОН України самостійного права вибору вчителями оригінал-макетів підручників, які подано на конкурс у 2015 році, ліквідація грифів підручників та навчальних посібників для вищої школи. Важливим для розвитку української освіти є запровадження в усіх без винятку навчальних закладах країни національного виховання, яке сприятиме самоідентифікації суб'єктів учіння, вихованню патріотичних почуттів. Часткова реалізація цієї ідеї А.Г. Погрібного здійснюється у Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015 р.)

Отже, врахування досвіду науково-педагогічної та громадської діяльності А.Г. Погрібного сприятиме ефективним перетворенням у сучасній українській освіті.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і нове розв'язання важливого й актуального завдання, що полягає в обґрунтуванні та систематизації педагогічних поглядів, принципів, тенденцій та закономірностей науково-педагогічної та громадської діяльності А.Г. Погрібного, описі його психолого-педагогічного портрета та визначенні місця доробку професора в українській педагогічній науці та практиці.

Результати дослідження підтверджують гіпотезу, покладену в його основу, а реалізовані мета й завдання дають можливість сформулювати висновки й рекомендації, що мають теоретико-практичне значення.

1. Аналіз історіографічної та джерельної бази дає підстави стверджувати, що науково-педагогічна та громадська діяльність А.Г. Погрібного є недостатньо висвітленою.

Нами проаналізовано наукову літературу за темою дослідження, здійснено її систематизацію та поділ на групи: праці педагога-науковця; навчально-методичний доробок професора; довідково-енциклопедичні видання; нормативні документи; монографії, підручники та навчальні посібники; спогади колег, вихованців, однодумців; дисертаційні дослідження; статті; інтерв'ю; архівні матеріали. На основі здійснення системного аналізу літератури за темою наукового дослідження виокремлено такі його напрями: науково-педагогічна діяльність; освітньо-просвітницька публіцистика професора; втілення ідей українознавства у навчально-виховний процес; міжнародна освітня діяльність; управлінська діяльність та її результати; особливості громадської діяльності.

2. Конкретизацію змісту поняття «науково-педагогічна діяльність» здійснено за допомогою об'єднання різних підходів до понять «наукова» та «педагогічна діяльність», виділення у ній не лише змістових компонентів, а й психологічного, соціального та функціонального контекстів.

3. В основу виокремлення періодів науково-педагогічної та громадської діяльності А.Г. Погрібного обрано знакові події, які стали поштовхом до його творчих та суспільно-корисних здобутків. У результаті обґрунтовано такі періоди: пошуково-пропедевтичний (1960-1970 рр.) – період здобуття першого педагогічного досвіду, розвитку професійних здібностей, обрання напрямку творчих пошуків; науково-педагогічного становлення (1970-1992 рр.) – період становлення як науковця й педагога, початок активної громадської діяльності та співпраці з українською діаспорою США, прояв пошуків шляхів вирішення проблем української освіти; управлінсько-педагогічний (1992-1994 рр.) – період активних реформаторських дій у галузі освіти на посаді першого заступника міністра освіти України; педагогічно-просвітницький (1994-2007 рр.) – період досягнення вершин педагогічної майстерності, поширення педагогічного доробку Г.Г. Ващенка, заснування Всеукраїнського педагогічного товариства імені Григорія Ващенка, ведення освітньо-просвітницького діалогу з українцями під час ефіру радіопередачі «Якби ми вчилися так, як треба».

4. На основі аналізу біографії науковця, архівних матеріалів, спогадів колег та друзів визначено, що на формування науково-педагогічного та громадського світогляду А.Г. Погрібного, його нестримного бажання до професійного саморозвитку та самовдосконалення, становлення як науковця, педагога, громадського та політичного діяча впливали такі чинники: родинне виховання та приклад батьків; повоєнне середовище, в якому він зростав; система освіти, в умовах якої відбувалося становлення особистості академіка; авторитет учителів та викладачів (А.О. Іщука, М.П. Комишанченка); особисте знайомство з українськими письменниками (Б.Д. Антоненком-Давидовичем, П.Г. Тичиною, О.Т. Гончаром та ін.); дослідження творчих досягнень Б.Д. Грінченка та Г.Г. Ващенка; вивчення освітнього досвіду інших країн; самовдосконалення та самоосвіта протягом усього життя.

5. Виявлено принципи, тенденції та закономірності науково-педагогічної та громадської діяльності А.Г. Погрібного. Їх моделювання здійснювалося відповідно до названих чотирьох періодів.

Основними принципами науково-педагогічної діяльності професора є: україноцентричність (національна самоідентифікація, незламна національна самосвідомість, беззастережний патріотизм), стійкість поглядів, висока вимогливість до себе, інноваційна спрямованість, несамовита працездатність, наскрізна креативність, максимальна об'єктивність в оцінці фактів, подій та явищ.

Аналіз напрямів науково-педагогічної та громадської діяльності А.Г. Погрібного дозволив виокремити тенденції та закономірності зазначених вище видів діяльності педагога: підпорядкування державної, громадської та педагогічної діяльності втіленню ідей українського патріотизму, боротьба за збереження історичної пам'яті, неперервне фахове самовдосконалення, максимальна зорієнтованість на впровадження власного науково-педагогічного світогляду (підтримка творчої молоді, розробка інноваційного навчально-методичного забезпечення), реалізація особистісно-орієнтованого підходу, освітньо-просвітницьке спрямування громадської діяльності (для всіх чотирьох періодів); здійснення науково-педагогічної діяльності за межами України, теоретичне та практичне втілення розроблених завдань реформування української освіти, розробка та пропагування принципів демократизації, гуманізації та гуманітаризації освіти в Україні (другий-четвертий період); освітньо-просвітницька співпраця з українською діаспорою (третій-четвертий період).

6. Нами описано психолого-педагогічний портрет А.Г. Погрібного. За основу його представлення обрано такі характеристики: напрям та сфера педагогічної діяльності; педагогічна майстерність; світогляд; особисті якості; взаємодія з колегами та вихованцями. У результаті аналізу багаточисленних періодичних, архівних джерел та інтерв'ю виявлено домінуючі риси характеру професора: емоційні (емоційність; енергійність; життєрадісність; чуйність; лагідність; простота); вольові (непоступливість; твердість; самостійність; рішучість; впевненість; сміливість; наполегливість; пунктуальність; ініціативність; цілеспрямованість; самовдосконалення; відповідальність); моральні (чесність; доброзичливість; доброта; добропорядність; щирість; надійність; безкорисливість; скромність; відкритість; делікатність; совісність; працьовитість; шанобливість) та інтелектуальні (активність; допитливість; креативність; кмітливість; результативність; інноваційність).

А.Г. Погрібний був еталонним майстром науково-педагогічної справи. Його гуманістична спрямованість, професійна компетентність, інноваційність, енциклопедичність, педагогічні здібності та техніка є взірцевими.

7. Здійснено актуалізацію ідей та досвіду науково-педагогічної та громадської діяльності А.Г. Погрібного в сучасних умовах: демократизація, гуманізація та гуманітаризація освіти; утвердження поліваріативності освіти та її навчально-методичного забезпечення; використання особистісно-орієнтованого підходу; запровадження національного виховання по всій освітній вертикалі;

входження українських закордонних навчальних закладів до національної системи освіти, запровадження їх державної підтримки.

8. Отримані наукові результати та висновки дисертаційного дослідження дають підстави запропонувати рекомендації стосовно доцільності використання, впровадження досвіду та педагогічних ідей А.Г. Погрібного з метою модернізації української освіти, зокрема вищої, в умовах глобалізації та інформаційної революції: посилити увагу до національного виховання дітей та молоді в усіх навчальних закладах України, збільшити кількість годин на викладання дисциплін суспільно-гуманітарного блоку, особливо для природничо-технічних спеціальностей; використовувати записи радіопередачі «Якби ми вчилися так, як треба» як наочний матеріал для формування та розвитку лекторської майстерності студентів, викладачів ВНЗ; відновити діяльність осередку Всеукраїнського педагогічного товариства імені Григорія Ващенка у м. Києві.

Використання досвіду науково-педагогічної діяльності А.Г. Погрібного пропонується здійснювати на таких рівнях: законодавчому – під час розробки нормативних освітніх документів; організаційно-методичному – під час наповнення змісту лекційного курсу «Історія педагогіки», розширення змісту дисципліни «Педагогічна майстерність», написання праць з історії педагогіки та дидактики, підручників, посібників, розробці інноваційних спецкурсів та спецсемінарів з педагогіки та історії педагогіки для вищих навчальних закладів педагогічної освіти; теоретико-практичному – у роботі наукових гуртків та творчих групах, під час написання курсових, дипломних, магістерських робіт та наступних наукових пошуках.

Проведене дослідження не претендує на вичерпний аналіз науково-педагогічної та громадської діяльності А.Г. Погрібного. Перспективи подальших наукових пошуків вбачаємо у поглибленому теоретико-практичному вивченні просвітницької діяльності професора та значимості Всеукраїнського педагогічного товариства імені Григорія Ващенка для української освіти.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Марченко Н.В. Громадська діяльність А.Г. Погрібного / Н.В. Марченко // Проблеми освіти: наук. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОНМС України. – К., 2012. – Вип. № 73. – С. 244-246.
2. Марченко Н.В. Державотворчі ідеї у творчому доробку А. Погрібного / Н.В. Марченко // Проблеми трудової і професійної підготовки: науково-методич. зб. – Слов'янськ, 2012. – Вип. 17. – Т. 3. – С. 195-201.
3. Марченко Н.В. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні / Н.В. Марченко // Вища освіта України. – 2012. – № 3 (дод. 1). – Тематич. вип. «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». – Т. 2. – С. 207-213.
4. Марченко Н.В. Погрібний Анатолій Григорович: учитель, вчений, гуманіст / Н.В. Марченко // Проблеми освіти: наук. зб. / Інститут інноваційних

технологій і змісту освіти МОНМС України. – К., 2012. – Вип. № 70 (II). – С. 252-255.

5. Марченко Н.В. Науково-педагогічна діяльність А.Г. Погрібного / Н.В. Марченко // Вища освіта України. – 2013. – № 2 (дод. 1). – Тематич. вип. «Наука і вища освіта». – С. 191-196.

6. Марченко Н.В. Цінності педагогічної діяльності А. Погрібного / Н.В. Марченко // Вища освіта України. – 2013. – № 3 (дод. 1). – Тематич. вип. «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». – Т. 1. – С. 184-187.

7. Марченко Н.В. Принципи гуманізації і гуманітаризації освіти у наукових пошуках А.Г. Погрібного та їх подальший розвиток у працях українських учених / Н.В. Марченко // Вища освіта України. – 2014. – №1. – С. 106-111.

8. Марченко Н.В. Взірцевість лекцій А.Г. Погрібного / Н.В. Марченко // Вища освіта України. – 2014. – №3 (дод. 2). – Тематич. вип. «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології». – Т.2. – С. 357-362.

9. Марченко Н.В. Особливості загальної методики історико-педагогічного дослідження / Н.В. Марченко // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2014. – № 4. – С. 16-19.

Статті у міжнародних фахових виданнях

10. Марченко Н.В. Гуманизация и гуманитаризация образования в Украине и России: компаративный анализ / Н.В. Марченко // Вектор науки Тольяттинского государственного университета. – 2013. – №4 (15). – С. 115-118. – (Серия: Педагогика, психология).

11. Marchenko Nataliia. The role of cooperation between world Ukrainian diaspora with A.h. Pohribnyi in the development of Ukrainian education in the 90's of Xx century [Electronic resource] / N. Marchenko // Intellectual Archive Bulletin. – February. – 2015. – Mode of access: <http://www.intellectualarchive.com/?link=item&id=1466>.

Матеріали і тези науково-практичних конференцій

12. Марченко Н.В. Сущность содержания понятия научно-педагогическая деятельность / Н.В. Марченко // Категория «социального» в современной педагогике и психологии: материалы 2-й научно-практической конференции (заочной) с международным участием (2-3 апреля 2014 года): в 2 ч. / [отв. ред. А.Ю. Нагорнова]. – Ч.1. – Ульяновск: SIMJET, 2014. – С. 294-301.

13. Марченко Н.В. Лекційна майстерність А.Г. Погрібного / Н.В. Марченко // Викладач і студент: умови особистісно-професійного зростання: зб. доповідей і тез Міжнародної науково-практичної конференції (23-23 травня 2014 року, м. Черкаси). – Черкаси, 2014. – С. 181-183.

14. Марченко Н. Цінність як незмінність неперервної виховної діяльності / Н. Марченко // Неперервна педагогічна освіта в Україні: стан, проблеми, перспективи: зб. тез Всеукраїнської науково-практичної конференції (22-23 травня 2014 року, м. Умань). – Умань, 2014. – С. 76-78.

15. Марченко Н. Непідвладність часу / Н. Марченко // Неперервна педагогічна освіта в Україні: стан, проблеми, перспективи: матеріали Міжнародної

науково-практичної Інтернет-конференції (24 квітня 2015 року, м. Умань). – Умань: ФОП Жовтий, 2015. – С. 76-78.

АНОТАЦІЇ

Марченко Н.В. Науково-педагогічна та громадська діяльність А.Г. Погрібного (1960-2007 рр.). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2016.

У дисертації вперше комплексно досліджено науково-педагогічну та громадську діяльність А.Г. Погрібного, виявлено та систематизовано його погляди щодо напрямів реформування освіти в Україні.

На основі дослідження біографічних, соціально-педагогічних та історичних факторів впливу на становлення особистості педагога розроблено наукову періодизацію діяльності вченого. Виокремлено та охарактеризовано чотири періоди науково-педагогічної та громадської діяльності А.Г. Погрібного: 1-й період – пошуково-пропедевтичний (1960-1970 рр.); 2-й період – науково-педагогічного становлення (1970-1992 рр.); 3-й період – управлінсько-педагогічний (1992-1994 рр.); 4-й період – педагогічно-просвітницький (1994-2007 рр.). Виявлено принципи, тенденції та закономірності названої діяльності.

Описано психолого-педагогічний портрет А.Г. Погрібного за допомогою характеристики світогляду, особистих якостей, напрямів та сфер педагогічної діяльності, педагогічної майстерності, взаємодії з колегами та вихованцями.

Здійснено актуалізацію ідей та досвіду науково-педагогічної та громадської діяльності А.Г. Погрібного в сучасних умовах: демократизація, гуманізація та гуманітаризація освіти; утвердження поліваріативності її навчально-методичного забезпечення; використання особистісно-орієнтованого підходу; запровадження національного виховання по всій освітній вертикалі; входження українських закордонних навчальних закладів до національної системи освіти, їх підтримка з боку держави.

Ключові слова: науково-педагогічна діяльність, громадська діяльність, психолого-педагогічний портрет, гуманізація та гуманітаризація освіти, національне виховання, тенденції, закономірності.

Марченко Н.В. Научно-педагогическая и общественная деятельность А.Г. Погрибного (1960-2007 гг.). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2016.

В диссертации впервые комплексно исследована научно-педагогическая и общественная деятельность А.Г. Погрибного, выявлены и систематизированы его взгляды относительно направлений реформирования образования в Украине.

На основании исследования биографических, социально-педагогических и исторических факторов влияния на становление личности педагога разработана научная периодизация деятельности ученого. Выделены и охарактеризованы четыре периода научно-педагогической и общественной деятельности А.Г. Погрибного: 1-й период – поисково-пропедевтический (1960-1970 гг.); 2-й период – научно-педагогического становления (1970-1992 гг.); 3-й период – управленческо-педагогический (1992-1994 гг.); 4-й период – педагогически-просветительский (1994-2007 гг.). Выявлены принципы, тенденции и закономерности названной деятельности.

Описан психолого-педагогический портрет А.Г. Погрибного с помощью характеристик мировоззрения, личных качеств, направлений и сфер педагогической деятельности, педагогического мастерства, взаимодействия с коллегами и воспитанниками.

Осуществлено актуализацию идей и опыта научно-педагогической и общественной деятельности А.Г. Погрибного в современных условиях: демократизация, гуманизация и гуманитаризация образования; утверждения поливариативности ее учебно-методического обеспечения; использование личностно-ориентированного подхода; внедрение национального воспитания по всей образовательной вертикали; вхождение украинских зарубежных учебных заведений в национальную систему образования, их поддержка со стороны государства.

Ключевые слова: научно-педагогическая деятельность, общественная деятельность, психолого-педагогический портрет, гуманизация и гуманитаризация образования, национальное воспитание, тенденции, закономерности.

Marchenko N. V. Teaching and social activities of A. G. Pogribnyi (1960-2007). – Manuscript.

Thesis for the degree of candidate of pedagogical sciences, specialty 13.00.01 – General Pedagogy and History of Pedagogy. – National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2016.

A theoretical generalization and new solution of an important and urgent task, which is found in the scientific substantiation and systematization of pedagogical views, principles, trends and patterns of scientific, educational and social activities of A.G. Pogribnyi, describing his psychological and pedagogical portrait and determining the place of professor's heritage in teaching science and practice, is presented.

By uniting and intersecting different approaches to the concepts of «scientific» and «pedagogical activity», selecting in it not only meaningful components, but also psychological, social and functional contexts the specification of the essence and meaning of «scientific and pedagogical activity» is implemented.

Reasoned periods in scientific and pedagogical activity of A.G. Pogribnyi are revealed: searching and propaedeutic (1960-1970) – the period of gaining first teaching experience, developing professional skills, selecting the direction of creative research; scientific and educational establishment (1970-1992) – the period of his establishment as a

scholar and teacher, early social activity and cooperation with Ukrainian diaspora in USA, the manifestation of solutions to the problems of Ukrainian education; administrative and pedagogical (1992-1994) – the period of active reformatory activities in the area of education as the first Deputy Minister of Education of Ukraine; pedagogical and educational (1994-2007) – the period of achieving the top of pedagogical skills, spreading the pedagogical heritage of G.G. Vashchenko, establishing Ukrainian Pedagogical Society of G. Vaschenko, conducting education and educational dialogue with Ukrainians during the radio program broadcasts «If we learned the way we should».

The simulated basic principles of scientific and pedagogical activity of professor are presented: Ukrain centrism (national identity, enduring national consciousness, unconditional patriotism), stability of views, high demands on himself, innovation focus, heartbreaking performance, continuous creativity in activities, maximum objectivity in the assessment of facts, events and phenomena and educational activities.

The trends and patterns of scientific, pedagogical and social activities of A.G. Pogribnyi are highlighted: the subordination of state, social and educational activities to implementation of ideas of Ukrainian patriotism, fight for the preservation of historical memory, continuous professional self-improvement, the maximum orientation to the implementation of own scientific and pedagogical outlook (support for creative youth, development of innovative educational software), the implementation of person-centered approach, educational and enlightening direction of civic activities (for all four periods); scientific and pedagogical activity outside Ukraine, theoretical and practical implementation of the developed tasks for Ukrainian education reformation, development and promotion of principles of democratization, humanization and humanitarization of education in Ukraine (for the second through fourth periods); educational and enlightening cooperation with Ukrainian diaspora (for the third and fourth periods).

The designed psycho-pedagogical portrait of A.G. Pogribnyi is disclosed. On the basis of numerous periodicals, archival sources and interviews the dominant traits of his character are revealed: emotional (emotionality, energy, vitality, sensitivity, gentleness, simplicity); volitional (obstinacy, strength, independence, resoluteness, confidence, courage, perseverance, punctuality, initiativeness, purposefulness, self-improvement, responsibility); moral (honesty, friendliness, kindness, respectability, sincerity, reliability, selflessness, modesty, openness, delicacy, conscientiousness, diligence, reverence) and intellectual (activity, curiosity, creativity, ingenuity, productivity, innovativeness).

A.G. Pogribnyi was a reference master of scientific and pedagogical affairs. His humanistic orientation, professional competence, innovation, encyclopedic, pedagogic abilities and technique were exemplary.

The actualization of ideas and experience of scientific, pedagogical and civic activities of A.G. Pogribnyi in modern terms is characterized: democratization, humanization and humanitarization of education; establishment of polivariativity of its educational and methodical securement; use of person-oriented approach; implementation of a national upbringing throughout the educational vertical; entry of foreign Ukrainian educational institutions into the national education system, the introduction of state support.

Keywords: scientific and pedagogical activity, social activities, psychological and pedagogical portrait, humanization and humanitarization of education, national upbringing, trends, patterns.